

červenec

3 1918 — Rozvášněný dav **zbořil mariánský**

srpen

sloup na Staroměstském náměstí v Praze

září

jako symbol Rakouska-Uherska.

říjen

6 1955 — Útěk deseti vězňů z **jáchymovského**

tábora Nikolaj.

listopad

12 1989 — Tisíce věřících z Čech a Moravy

prosinec

se zúčastnily **svatořečení Anežky České**

leden

ve Vatikánu.

únor

březen

duben

14 1918 — Tomáš Garrigue Masaryk zvolen

prezidentem Republiky Československé.

15 1939 — Pohřeb Jana Opletala se stal

mohutnou manifestací proti

okupantům. → str. X

17 1989 — Den boje za svobodu a demokracii.

Začala sametová revoluce. → str. X

24 1941 — První transport do Terezína –

komando výstavby. → str. X

26 1989 — Na manifestaci Občanského fóra

v Praze na Letné se sešlo okolo 800 000 lidí.

27 1951 — Proces „s protistátním spikleneckým

centrem“, v jehož čele údajně stál 1. tajemník

ÚV KSČ Rudolf Slánský, skončil 11 rozsudky

trestu smrti.

27 1969 — Zrušen ústavní článek o vedoucí

úloze komunistické strany ve státě

a společnosti.

17. listopadu

1989

Sedmnáctý

listopad byla

ta zápalná

bomba

sametové

revoluce

Markéta Bernatt-Reszczyńska

„Sedmnáctý listopad byla ta zápalná bomba, která to odpálila, ale musím říct, že my jako organizátoři jsme s tím nepočítali,“ uvedla Monika MacDonagh Pajerová, jedna z organizátorů studentského shromáždění na Albertově.

V okolních zemích to v roce 1989 vřelo. V červnu v Polsku zvítězilo ve volbách opoziční hnutí Solidarita, na začátku září Maďarsko otevřelo své hranice s Rakouskem, východní Němci utíkali do západního Německa a jejich demonstrace vyvrcholily 9. listopadu pádem Berlínské zdi. Nikdo nečekal, že změny dorazí za osm dní i do Československa, které se zdálo být nehybné.

Za vším hledej ženu. I za studentskou demonstrací 17. listopadu 1989, která odstartovala sametovou revoluci v Československu. Onou ženou byla Monika Pajerová, tehdejší studentka anglistiky Filozofické fakulty UK, které se díky vizáži vzorné studentky podařilo získat potřebná razítka pro povolení studentského shromáždění na Albertově.

Ospalá československá společnost netušila, že na vysokých školách existují skupiny velmi aktivních studentů, kteří se sdružují kolem studentských časopisů. „V druhé polovině osmdesátých let měla už snad každá fakulta svůj časopis,“ vzpomínala pro Paměť národa Monika MacDonagh Pajerová. „Na filozofické fa-

kultě jsme začali vydávat časopis Situace, na AMU vycházela Kavárna A.F.F.A. v čele s Martinem Mejstříkem, Andreou Sedláčkovou a Janem Hřebejkem, na lékařské fakultě Emko, které se pyšnilo rozhovorem s Václavem Havlem. Spojili jsme se ve Studentské technické a informační středisko (STIS) a společně jsme naplánovali demonstraci na 17. listopadu 1989.“

„Na filozofické fakultě jsme začali vydávat časopis Situace, na AMU vycházela Kavárna A.F.F.A. v čele s Martinem Mejstříkem, Andreou Sedláčkovou a Janem Hřebejkem, na lékařské fakultě Emko, které se pyšnilo rozhovorem s Václavem Havlem. Spojili jsme se ve Studentské technické a informační středisko (STIS) a společně jsme naplánovali demonstraci na 17. listopadu 1989.“

Připojily se k nim i děti chartistů Marek Benda a Jiří Dienstbier mladší, kteří byli sdružení v nezávislém studentském hnutí Stuha. „Naštěstí jsme se skamarádili. Oni se stali spojkou mezi námi a disidenty,“ uvedla. Disent totiž nevěnoval aktivitám studentů, které se děly pod hlavičkou Socialistického svazu mládeže (SSM), velkou pozornost.

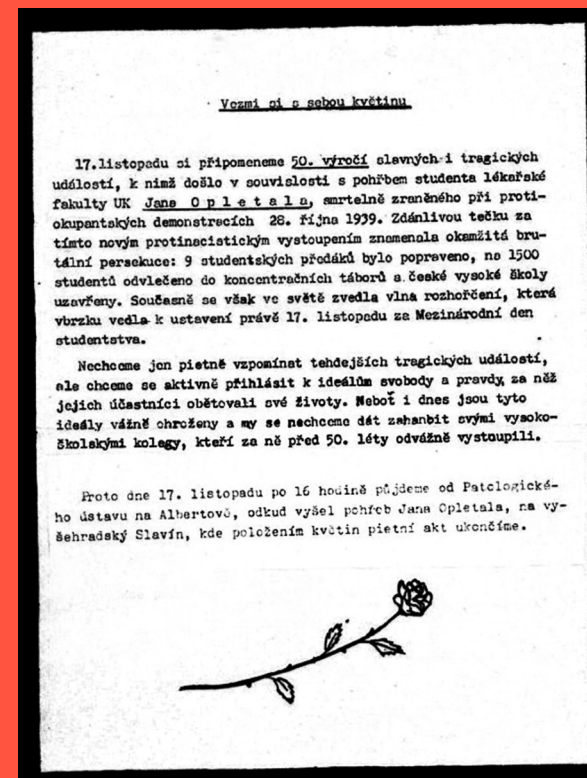
Po vzoru východního Německa chtěli studenti kolem STISu uspořádat povolené studentské shromáždění: „Na přelomu září a října jsme jeli s Martinem Mejstříkem dělat reportáž do východního Německa, kde se tou dobou už všude demonstrovalo. Já psala, on fotil. Tam nám řekli, že máme mít demonstrace povolené, že oni je mají nahlášené jako mírové pochody. Organizovala je evangelická církev, a protože u nás jsme se o církev nemohli

opřít, tak jsme to vzali přes Jana Opletala a 50. výročí uzavření vysokých škol,“ vysvětlila Monika MacDonagh Pajerová.

Shromáždění plánovali v bytě chartisty Václava Bendy, otce Marka Bendy. Byl to on, kdo jim poradil dát na zvací leták růži jako symbol nenásilí. „Pak jsem já za STIS a Marek Benda za Stuhu obíhali všechny ty komunistické úřady, aby nám to povo-

lily. Vždycky jsme někam přišli a řekli, že bychom rádi uctili památku Jana Opletala. Vysvětlili jsme, že to byl ten student, kterého před padesáti lety zabil nacisté. Byla vidět ta úleva komunistických funkcionářů, že to bude něco o nacismu. Oni nebyli moc prozíraví a my jsme vypadali nevině a dobrácky, tak si nás nijak neproověřili, a to povolání nám dali. Sice na Albertově místo Václavského náměstí, ale dostali jsme ho.“

Povolání získali i pro následný pochod z Albertova na Vyšehrad k hrobu Karla Hynka Máchy. Vzhledem k místu konání na Albertově se báli, že nedorazí hodně lidí. Když ale přišli v pátek 17. listopadu hodinu před začátkem shromáždění na Albertov a uviděli dav, tak znervózněli. „Počítali jsme s pár tisíci lidí, ale nečekali jsme 50 tisíc. Viděli jsme všechny ty vlajky

Pozvánka na studentský průvod 17. listopadu 1989

Pražský Albertov, 17. 11. 1989

Monika Pajerová na demonstraci na Václavském náměstí v listopadu 1989

Tisková konference OF a Verejnosti proti násilí zleva, M. Sedláček, M. Pajerová, J. Čarnogurský, V. Klaus, V. Malý, R. Klímová, J. Dienstbier, V. Havel a P. Miller

a transparenty, které samozřejmě nebyly o Opletalovi. Bylo na nich ‚Svoboda slova‘, ‚Máme toho dost‘, ‚Jakeše do koše‘. Bylo to impozantní a potom jsme se všichni vydali na Vyšehrad. Myslím, že lidem dodalo odvahu množství lidí, svíček, trikolor, vlajek, a jak s začalo stmívat, tak to mělo takovou romantickou atmosféru, a nikoho jsme nemuseli přesvědčovat, že pokračujeme na Václavské náměstí a tam už to komunistům nandáme,“ vzpomínala Monika MacDonagh Pajerová, která shromáždění zahájila.

Spolu s průvodem šli z Vyšehradu po nábřeží směrem do centra i zahraniční novináři, kteří jako jediní odhadli, že 17. listopadu by to v Praze mohlo „prasknout“. Štáby americké CNN, britských BBC a ITN, německé ARD a novináři mnoha západních deníků a agentur si odskočili z Berlína, kde referovali o pádu Berlínské zdi. Spolu s účastníky průvodu pak pocítili na vlastní kůži policejní obušky na Národní třídě.

„Odbočili jsme na Národní, abychom se dostali na Václavák, a to už byla past. Národní nechali úplně zaplnit a pak ji neprodyšně uzavřeli. My organizátoři jsme byli ve předu úplně narvaní na policisty s ochrannými štíty a Lidové milice a zezadu se na nás tlačil ten dav, protože lidé nevěděli, že my jsme už zastavení. Následovalo čekání, sedli jsme si na zem, na zem jsme dali svíčky a květiny, abychom ukázali, že nechceme násilí, ale věděli jsme, že je zle. A oni pořád hlásili ampliony: ‚Rozejděte se, vaše demonstrace není povolena, opustili jste trasu‘, ale nebylo kam se rozejít. A pak to spustili, chtěli nám ukázat, že tady nebude žádná perestrojka, že nás exemplárně seřezou a my si to příště rozmyslíme,“ uvedla Monika MacDonagh Pajerová.

568 zraněných

Oficiální údaje přiznaly jen 38 zraněných na Národní třídě. Nezávislá vyšetřovací komise zdravotníků Občanského fóra přitom napočítala 568 zraněných (434 mužů a 134 žen). Téměř polovině z nich bylo mezi 20 a 29 lety, 46 zraněných bylo nezletilých a 16 naopak starších 60 let. Zranění utrpěli většinou v oblasti hlavy a zad – zlomeniny, včetně obličejových kostí a lebky, 57 lidem způsobily zasahující jednotky otřes mozku. Zranění 28 lidí vyžadovalo hospitalizaci.

Zraněním neunikli ani západní novináři. „Ve všech případech se novináři zcela jasně legitimovali a následně byli bití, vypadalo to, že se útoky soustředily především na kameramany a jejich vybavení,“ uvedla americká velvyslankyně Shirley Temple-Black v protestu velvyslanectví proti napadení amerických novinářů na Národní třídě.

Novinářka Chicago Tribune Paula Butturini utrpěla zranění hlavy, které si vyžádalo 16 stehů. Lékařské ošetření musel vyhledat také Tyler Marshall z Los Angeles Times, novináře Boston Globe Johna Kaufmana zasahující příslušníci bili obuškem a stříkali po něm plynem, zpravodaj americké televizní stanice NBC Tim Orgman utrpěl otřes mozku a zranění nohy. Zpravodaj BBC Ed Lukas byl zbit do bezvědomí. Policie zabavovala fotoaparáty, ničila záznamy.

Poranění hlavy a oční rohovky utrpěl student žurnalistiky Milan Podobský, známý pod přezdívkou Fefík: „Všichni říkali máme holé ruce, já jsem je zvednul pozdě nebo blbě, tu hlavu jsem si nezakryl, tak mě ten pendrek švihnul přes ksicht, brejle jsem ani nesbíral.“ Se spolužáky začal vydávat satirický občasník Fámyzdat, jehož stránky s vtipy se v revolučních dnech objevovaly na zdech v pražských ulicích a v metru.

Na Národní třídě byl i student režie na DAMU Michal Dočekal, který byl týden před tím iniciátorem rozpuštění základní organizace SSM na DAMU. Na demonstraci původně jít nechtěl, protože ji organizovalo právě SSM. „Přesvědčila mě ale Hana Fischerová ze scénografie s tím, že jsou v ní zapojení i lidé z disentu a mají v plánu jít na Václavák. Někdo cestou rozdával lístky s telefonním číslem na nějaký nezávislý spolek studentů a já si ho vzal. Šli jsme tedy spolu, přežili tu pověstnou tlačenici na Národní třídě, kde nás vyzývali k rozchodu, ale zároveň všechny východy neprodyšně uzavřeli. Nám se podařilo dostat se bez újmy pryč a s ostatními jsme se sešli na Karlově náměstí v hospodě u Černého vola. V noci mě pak v euforii napadlo zavolat na to číslo, že chceme vyhlásit na DAMU stávkou. Vzal to nějaký Dienstbier (mladší, z hnutí Stuha) a vůbec ho neobtěžovalo, že volám v sobotu ve dvě ráno, řekli, že přijdou.“

O revoluci se nehlasuje

V sobotu 18. listopadu se sešlo asi patnáct studentů spolu s Jiřím Dienstbierem a Markem Bendou na DAMU a Michal Dočekal sestavil text s prohlášením, že DAMU jde do stávkou. „Ti kluci, Dienstbier s Bendou, říkali, že takhle se to dělat nedá, že stávkou se musí odhlasovat, že ji nejde jen tak vyhlásit. Já jsem ale emotivně prohlašoval, že o revoluci se nehlasuje a že já ji vyhláším, a ať si dělá, kdo chce, co chce, ale že já stávkou odteď. Prohlášení pak tedy někdo doručil do Realistického divadla, a tím jsme tedy vstoupili do stávkou.“

V Realistickém divadle (dnes Švandovo divadlo) se v týž den debatovalo o stávkou divadel na podporu studentské stávkou.

„Samozřejmě byla velká obava, že se to nedá zprodukovat, že se to divadla nedozvědí a nezareagují na to. Rozhodující

bylo prohlášení Jiřího Kodeta, který na konec vstal a řekl: „Čtyřicet let jsme hráli jako volové, tak teď se to neposere, když jeden večer hrát nebudeme.“ Nastal smích v sále, uvolnění atmosféry a odsouhlasení podpory stávkou divadel. Tedy že se divadla otevřou a nebude se hrát.“

Večer pak Michal Dočekal s Hanou Fischerovou vystoupili jako zástupci studentů v divadle na Vinohradech. „Divadlo bylo narvané, lidi z celé republiky přijeli autobusy na představení, měly se hrát Hlasy ptáků. Ale místo toho na jevišti nastoupily všechny tehdejší herecké hvězdy. Viděl jsem úžas diváků, když viděli vedle sebe Bohdalovou, Maciuchovou, Kolářovou, Jiráskovou, Haničince, zkrátka všechny. A pak moderátor oznámil, že se dnes nehraje a dva studenti z DAMU podají svědectví o tom, co se dělo na Národní třídě.“

Michal Dočekal poté zformuloval jedenáct bodů požadavků, kvůli nimž DAMU stávkou, a nastal standardní stávkou režim, kdy studenti obsadili DAMU a vyjízďeli mimo Prahu, aby inspirovali další podniky a organizace ke generální stávkou. „Ten první týden byl ještě pořád napínavej. Přišli za mnou nějakí dva estébáci jakožto za vůdcem stávkou DAMU a snažili se mě vystrašit, že bude zásah milicí. Já jsem je ani moc neposlouchal, řekl jsem jim, že s tím nemůžu nic dělat a žádný vliv na to nemám, protože všechno už probíhá hlasováním a masovou podporou. Ve středu 22. listopadu přiběhla do učebny, kde byla stávkou centrála, Jana Hlaváčová a volala, že sem jedou ozbrojení milicionáři. Měla opravdu strach.“ Do Prahy tedy přijelo na čtyři tisíce milicionářů a očekával se jejich útok, studenti DAMU ukryvali archiv, budovali únikovou cestu a byli připraveni školu zabarikádovat. „Já jsem ale strach neměl a vůbec jsem nevěřil, že

by režim mohl ještě nějak brutálně zasáhnout. Už od soboty 18. listopadu bylo moje odhodlání tak velké, že jsem nezapochyboval o tom, že snahy lidí o změnu nikdo nezvrátí,“ uzavírá své vzpomínky Michal Dočekal, v letech 2002–2017 působil v pražském Národním divadle, jako režisér a umělecký šéf činohry a později ředitel Činohry ND.

poblíž Wolkerova divadla, kde měl promluvit společně s herci, i divadlo ovšem hlídali příslušníci Státní bezpečnosti připravení zatýkat disidenty.

Další z účastníků ranní schůzky Alexandr Vondra popsal, s jakou představou Občanské fórum zakládali: „Idea byla pokusit se postavit reprezentativní skupinu lidí různých názorových proudů,

„Dodnes mám husí kůži, když na to vzpomínám. Měli jsme představu, že přijdeme v sedm ráno do školy, zabarikádujeme se a v půl osmé už tam bude Veřejná bezpečnost, která nás posbírá, nebo přijede Státní bezpečnost. A nikdo nepřijel. Ani v půl osmé, ani v devět, ani v deset. Naopak začaly chodit zprávy, že další fakulty jdou do stávkou. Je poledne a vy vidíte, že se něco stalo napříč celou zemí. Já do dneška smekám před lidmi, co začali stávkou mimo Prahu. Protože pro nás to bylo snadné, my jsme zažili 17. listopad na Národní. Ti, co začali stávkou v Olomouci, v Bratislavě, v Brně, v Budějovicích, to byli frajeři. A nebýt jich, tak nás samozřejmě zlomili. Praha samotná by nezvládla nic.“

Občanské fórum jsme upekli u Havla

U zrodu Občanského fóra v neděli 19. listopadu byl i disident Jan Urban: „Ráno jsme se sešli u Havla, kde už byl Saša Vondra, a tam se ‚upeklo‘ Občanské fórum. Já jsem navrhl Fórum, Václav k tomu přidal Občanské, dělali jsme rozhovor pro BBC, dole estébáci. Už to bylo hodně vypjatý, čelní střet. Od Havla mě dostalo BBC, nesl jsem jim stativ na kameru a v tom hloučku mě nazabásli.“

Večer se v nabitém Činoherním klubu Občanské fórum zakládalo, ale Jan se tam nedostal. Skrýval se na chodbě domu

věkových skupin a profesních zaměření. A zároveň seznat velké množství lidí na nějaké místo a tam dát dohromady prohlášení, které by za ně ručilo, a nechat si to tam odhlasovat s tím, že to tedy bude ta entita, která začne vyjednávat s mocí, aby byly co nejdřív volby a lidi si mohli zvolit svoji reprezentaci.“

Smekám před mimopražskými studenty

V pondělí 20. listopadu se Václav Bartuška postavil do čela stávkou výboru na fakultě žurnalistiky. Domníval se, že stávkou nebude mít dlouhého trvání, a vzpomíná

na úžasný pocit, když pražští studenti zjistili, že se ke stávce přidávají i mimopražské vysoké školy.

„Dodnes mám husí kůži, když na to vzpomínám. Měli jsme představu, že přijdeme v sedm ráno do školy, zabarikádujeme se a v půl osmé už tam bude Veřejná bezpečnost, která nás posbírá, nebo přijede Státní bezpečnost. A nikdo nepřišel. Ani v půl osmé, ani v devět, ani v deset. Naopak začaly chodit zprávy, že další fakulty jdou do stávky. Je poledne a vy vidíte, že se něco stalo napříč celou zemí. Já do dneška smekám před lidmi, co začali stávkou mimo Prahu. Protože pro nás to bylo snadné, my jsme zažili 17. listopad na Národní. Ti, co začali stávkou v Olomouci, v Bratislavě, v Brně, v Budějovicích, to byli frajeři. A nebýt jich, tak nás samozřejmě zlomili. Praha samotná by nevládla nic.“

Pro jeho zkušenosti s výslechy na StB po účasti na nepovolených demonstracích ho studenti nominovali do společné komise Federálního shromáždění ČSSR a České národní rady pro dohled na vyšetření událostí ze dne 17. listopadu 1989 v Praze. Měla 15 členů, z nich dva studenty jako zástupce stávkujících a dva za SSM.

Při fungování komise se nakonec dva zástupci studentského hnutí ukázali jako klíčoví. Nabourávali totiž naivitu a iluze dalších členů komise.

„První den jsme přinesli záběry z Národní třídy, což na řadové poslance zapůsobilo. Jedna poslankyně po zhlédnutí řekla: Soudruzi mi lhali, řekli, že studenti bili Veřejnou bezpečnost.“

Brzy zjistili, že vyšetřování, na které měla komise pouze dohlížet, se možná nebude ubírat odpovídajícím směrem, a proto Václav inicioval se svým kolegou a druhým zástupcem studentů, aby vyšetřování začala provádět samotná

komise. Sám se poté podílel na vyslýchání zástupců tehdy už téměř padlého režimu. Svě půlroční intenzivní působení v komisi popsal v knize *Polojasno*, která se stala značně úspěšnou.

Sametová revoluce začala v Praze, pro její úspěch ale byla klíčová podpora celé republiky. Studenti s herci vyjžděli do krajů a informovali o tom, co se stalo na Národní třídě a proč stávkují. Oficiální média zpočátku mlčela nebo přinášela dezinformace. Postupně se však objektivní zprávy začaly objevovat v novinách, ve státním rozhlase i televizi. Za několik dní se studentům a hercům podařilo získat podporu obyvatel ve všech městech. Stále více lidí demonstrovalo na hlavních náměstích a zakládalo místní Občanská fóra.

Jedna ze zásadních otázek listopadu 1989 zněla: „Přidají se k revoluci dělníci?“ Stávkující studenti a herci jezdili po celé republice, aby vyprávěli, co zažili na Národní třídě. Zlom v „boji o dělníky“ přišel 23. listopadu, když komunistický poslanec a funkcionář Miroslav Štěpán v projevu v pražské továrně ČKD označil demonstranty za děti. Shromáždění dělníci ho vypískali a odpoledne se přidali k protestům na Václavském náměstí. V pondělí 27. listopadu se většina továren zapojila do generální stávky.

Proti režimu se postavili i ti, na které režim nejvíc spoléhal.

Demonstrace na náměstí Svobody v Brně

Studentská stávka na Pedagogické fakultě UK